

AHLAKIN ÖNEMİ VE İSLÂM DİNİNE GÖRE TEMELLERİ II*

Muhammed b. Tavît et-Tancî

Seçkin alim zahitler; derslerinde ve vaiz meclislerinde İslâmiyet'in ruhundan uzak kalan fıkıh ve fetva kitaplarına yükleniyor ve onlara istikamet vermeye çalışıyorlardı. Başlangıçta bu tenkit kabul ediliyor ve tenkitçiler hürmetle karşılanıyorlardı. Her iki grup kendi görüşüne göre hareket etti. İslâm toplumuna giren, İslâm toplumunun tekamül etmesi her iki istikametın birbirinden uzaklaşmasına ve aralarındaki mesafenin genişlemesine yol açmıştı. Fakihler, şekliyata önem vermeye devam ettiler. Anlayışları, hüküm çıkarmaları ve eserlerinde kullandıkları metotlarına yöneltilecek en küçük tenkidi bile kabul etmiyorlardı. Zahitler de eski gidişatlarından döndüler, insanlardan uzaklaşarak bir kenara çekilmeyi yaşayışlarında tam bir selbî bir tavır takınmayı esas prensip olarak tercih ettiler. Bu selbî yaşayışlarına aykırı olan hayatın bütün icaplarını hakir görerek küçümsediler. Böylece fıkıhla tasavvur arasında gelenek halini alan meşhur mücadele başladı. İslam ahlakının esasları bu iki taifeden birinin ifratı diğerinin tefriti arasında ortaya çıkmadı.

İslâmiyet'in İslâm ahlakını üzerine kurduğu temeller; İslâm akidesinde yüce Allah'ın sıfatlarıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Müslümanın inandığı bu ilahî sıfatlar onun hayatında derin izler bırakırdı.

İslâm dinine göre Allah'ın ilk sıfatı müsavi surette bütün alemlerin rabbi olmasıdır. Türlü renk ve çeşitli cinsiyetlerine rağmen bütün beşeriyet, derece ve mertebeleri ne olursa olsun, Allah'ın önünde eşittir. İslamiyet insana baktığı zaman ona verdiği ilk esaslı sıfat beşeriyet fertlerinden her birinin sorumlu bir insan olduğudur.

---

* Muhammed b. Tavit et-Tancî, "Ahlakın Önemi ve İslam Dinine Göre Temelleri II", *Türk Yurdu*, 4 (1959), s. 11-12. Bu makale, İslam Mezhepleri Tarihi Yüksek Lisans öğrencisi Ebru Koçak tarafından dizilmiştir.

Onun aklı ve yaratılıştaki kabiliyeti sorumluluk emanetinin kendisine yüklenmesini gerektirmiş, o da bu emaneti¹ yüklenmiştir. Bu hayatta baki kaldıkça bu emaneti koruması, ve onu kaybetmemesi ona farz olmuştur. İslâmiyet'e göre bu sorumlu insan'ın değeri bu emanete sadık kalarak, icaplarına riayet ettiği ve onları yerine getirdiği nispettedir.

İslâm dinine göre Allah'ın bu kainat ve hayatta mevcut insanla münasebeti, ilim, tedbir yaratmak ve rahmet etmek alakasıdır.² O, İslâmiyet'in İslâm ahlakının yegane direği kabul ettiği ahiret hayatında din günün sahibidir.³ Orada insanların ihtilafa düştükleri şeylerde aralarında hükmeder.⁴ Allah'ın ilmi, insanın hareket ve sözlerinden gizli olana ve açıkta olana şamildir. ⁵ O, bu ihatalı geniş ilmi ile insan nerede olursa olsun, onunla ⁶ beraberdir. Yaratığından gafil değildir.⁷ Onların işlediklerinden en küçük bir zerre bile ondan kaçmaz.⁸ Gizlilikleri meydana çıkaran bu ilme göre, Allah,

¹ 33. Ahzâb, 72; Ebu's- Sual tefsirine bak, 67804/806.

² Burada Aristo felsefesinin Allah'a ispat edilmesine çok gördüğü bu münasebete işaret etmeği faydalı görüyoruz: Bu felsefeye göre Allah bu alemin hareket ettirenidir. Fakat kendisi bu hareketten mahrum elleri bağlıdır. (B. Russel, *History of Western Philosophy*, p, 168; W. Duvant, *Story of Philosophy*, p. 57-58; Yusuf Kerem, *Tarih el Felsefe el-Yunaniyye*, s. 237; Macit Fahri, *Aristotalis el-muallim el-evvel*, s. 101). O bu felsefede kemal sıfatıyla muttasıf ise de, bu kemal haddi zatında eksiklidir. Çünkü onun kemali zatı gibi aynen en kamil düşünebilir olmasıdır. Bunun manası onun düşüncesi kendi varlığını aşamaz. Her ne kadar mümkün değilse de faraza, kendinden başka bir şey düşünmüş olsa, kamil olmayan bir şeyi düşünmüş olur ki bu onun kemalini eksiltir. (B. Russel, s. 168-169; Yusuf Kerem, s. 237; Macit Fahri, s. 100-101). Bu felsefenin zorunlu neticesi şudur: Bu felsefeye göre Allah'ın bizim hakkımızda ve yaşadığımız bu alem hakkında bir şey bilmemesi gerekir. (Aristo, *Maba'd el-Tabi'a*, kitap 12, fasıl 9 sayfa 10740 satır, 20 vd.) Varlıklar zatından başka bir şey bilmiyor ve konuşmuyorsa bu kainatın yapıcı illeti olması imkansızdır. (İslâm tabirine göre bu kainatı yaratmak imkansızdır.)

³ 1. Fatıha, 3.

⁴ 32. Secde 25; 22. Hac, 17.

⁵ 20.Taha 110; 28. Kasas, 69; 2. Bakara, 220.

⁶ 57. Hadid 4; 58. Mücadele, 7; 43. Zuhuf, 80; 50. Kaf, 16-18.

⁷ 23. Müminün 17, 11. Hüd, 123; 27. Neml, 93.

⁸ 36. Yasin, 6; 34. Sebe, 3.

insanı ve ondan başka bütün diğer varlıkları yaratır, merhamet⁹ ve adalete¹⁰dayanan idaresi cereyan eder.

İslâm akidesine göre Allah'ın sıfatlarına bu şekilde bir bakış bizi aşağıdaki gerçeklere ulaştırır:

1-İnsanlar arasındaki eşitlik: Bu, bütün insanları, birini diğerinden üstün olmadığı bir mertebeye koyan geniş bir uluhiyetin gerektirdiği sonuçtur. İnsanlar yalnız, İslâmiyet'in kendine yüklediği vazifeleri yaptıkları ve onlara önem verdikleri ölçüde birbirinden ayrılırlar.

2-İnsanın yaptıklarından hiçbir şey Allah'a gizli değildir: Bu, ilmi ilahinin şümül ve ihatasının gerektirdiği şeydir. İnsanın işlediklerinden gizlediği veya ilan ettiği her şey Allah'ın ilmine göre aynı açık ve seçikliktedir. Allah büyük küçük bütün gerçekleri açığa vuran u ilim sebebi ile insanla birlik ve ona yakındır.

3-Kıyamet gününde insanlar arasında hak ile hükmetmek: "Din günün sahibi¹¹" olan Allah kıyamet gününde onların arasında hükmedecektir.¹² O günde bütün mahlukata : Bu gün herkes yaptığını alacaktır. "Bu gün zulüm yoktur¹³" diyecektir.

Kıyamet gününde insanlar arasında hükmetmek, mümin insanın kalbine, adalet elinin yetişmeyip de gizlediği sapık gidişinde, insanların gözlerinden gizli kalan hainliklerinde, münafıklık ve hakikatına aykırı bir şekilde görülmesinde bir fayda olmayacağı esasını yerleştirir. Allah'ın ilmi onun gizlediği ve aşikar yaptığı şeyleri ihata eder.

Allah uyumaz, O insanların gözlerinin görmediğini görür. İlahi adalet kıyamet gününde herkesi gözetlemektedir. O gün onların dilleri, elleri; ayakları kendilerine karşı yapmış oldukları şeyler hak-

⁹ 2. Bakara, 29; 25. Furkân, 2; 31. Lokmân, 10-11; 23. Müminün, 12.

¹⁰ 10. Yunus, 3; 13. Ra'd, 2.

¹¹ 40. Mümin, 63; 39. Zümer, 69; 23. Müminün, 17; 2. Bakara, 281.

¹² 2. Fâtiha, 3.

¹³ 7. A'râf, 150,155; 12. Yusuf, 64-92; 40. Mümin, 110-119.

kında şahitlik edecektir. O gün Allah onlara alacaklarını tamamiyle öder ve Allah'ın açık bir gerçek olduğunu öğrenirler.¹⁴

Bu ve buna benzer gerçeklerin gayesi, İslâmiyet'in ahlak kaidelerini zayıflık ve ölümden koruması için onların etrafını tel örgüyle çepeçevre çevirmektir.

Ahlak kaidelerinin, İslam toplumunda canlı ve gerçek birer vakıa olmaları için onlara inanmayı Müslümanların kalplerine yerleştirmişti ki, insanlar onlara inandıkları ve imanları da gerçekleştiği vakit, kalpleri, iç duyguları ve vicdanları, bu kaidelerin hayatiyetini, kuvvetini, tazeliğini muhafaza eder ve onları kurumaktan ve sakatlanmaktan korur.

İslâmiyet'in bu gerçekleri Müslümanların kalplerine yerleştirmek için kullandığı metod, onları, her müslümanın he namazında okumasını farz kıldığı birkaç kelimede hülâsa etmiş olmasıdır.

Müslümanların Rablerine yalvardıkları en kutlu anlarında, namazlarında okudukları dört cümle üzerinde dikkatle duralım.

İslamiyet onlara ne okumalarını emretmiştir?

Allahu Ekber... (Allah Yücedir)

Alhamdulillah rabbil Alemîn¹⁵ er-Rahmân er-Rahîm Mâliki yevmiddîn¹⁶ Allahu Ekber!.

Milyonlarca Müslüman, bu cümleyi kalpleriyle ruhlariyle yönelerek huşu içinde günde doksan dört defa tekrarlamaktadırlar.

Evet! Allahu Ekber,

Ondan başka mal, mülk, zenginlik hayat zevkleri ve rütbenin hepsi yok olup giden, devam etmeyen küçük geçici şeylerdir. Bunlar devamsız şeyler olduklarından, İslâmiyet'in görüşüne göre, bir insanın diğer insana üstün olmasına tayin için ölçü olmağa layık değildirler. Allah Büyüktür, ondan başka her şey küçük ve küçüklükte hepsi birbirine eşittir.

¹⁴ 23. Müminün, 17.

¹⁵ 24. Nûr, 24-25.

¹⁶ 2. Fâtiha, 1-3.

Milyonlarca Müslüman bu cümle ile maddi alemin varlık alemine karşı yerini belirttikten sonra namazlarında okumağa devam ediyorlar ve günde on yedi defa: Övme, Alemlerin Rabbi ‘esirgeyen, bağışlayan, din gününün sahibi Allah’adır, diyor. Milyonların dilleri bu cümleleri söylüyor. Bunlar Müslümanların hayatlarında, temizliğin ve kutluluğun hüküm sürdüğü anlar olan namazlarında, kalpleriyle, kalıplarıyla Yüce Allah’a yönelerek okumaları için, İslâmiyet’in Allah’ın sıfatlarından seçtiği sıfatlardır ki Müslümanları kulluk bakımından eşit bir derecede birleştirir. Orada zengin zenginliği ile fakire karşı, kuvvetli kuvveti ve rütbesi ile zayıfa karşı kendini üstün göremez. Hepsi “Esirgeyen bağışlayan, din gününü sahibi” adaletine nispetle birbirine eşit mesafede bulunur. Her şeyi kaplayan rahmeti¹⁷ ve zulüm olmayacak din günündeki adaleti hepsine şamil olur: “Zerre miktarı iyilik yapan onu görecektir, zerre miktarı kötülük yapan, onu görecektir.”¹⁸ Bu, İslâmiyet’in yüksek ideallere inanmayı sağlamak için takip ettiği yoldu. Müslümanlar da onlara inandılar. Ama; imanlarının derecesi kuvvetli ve zayıf olma bakımından değişir. Bundan dolayı, İslâmiyet’in ahlak kaidelerini koruma hususunda başvurduğu vesileler çeşitli olmuştur. İslâm şeriatın koyduğu kanun ve cezalar, ahlakın varlığını ayakta tutabilme vasıtalarından biridir. Bunlar hayatlarında inhiraf edenleri doğru yola çeker götürür.

Maddi devletin cihazları hedefe ulaşmaktan aciz kaldığı zaman, insanın vicdanı, iç duygusu ve namazında tekrarlamakla emredildiği Allah’ın sıfatlarına inanmasıyla yüksek ahlaki kaideleri muhafaza başlar ve onların hayata tatbikini temin eder.

İşte, bu vicdana bir sakatlık katılık arız olduğu zaman, insanî adalet gizli ahlaktan inhiraf eden kimseleri yakalamaktan aciz olmasından, ahret gününe iman etme zarureti doğar. Çünkü o zaman her şeyi bilen Allah insanlar arasında hükmedecektir.

¹⁷ 7. A’râf, 155.

¹⁸ 99. Zilzâl, 7-8.

Hak din, olması itibariyle, İslâmiyet'te ahlakın gayesi, insanlar arasında adalettir. Gizli ve aşikar az ve çok olan zulmün kişide, malda ve namusta kalkması, dikkatli bir adaletle gerçekleşir. Bu ahlakın başka bir gayesi daha vardır: yüksek insanî ideleri araştırmaktır.